

VLADIMIR DVORNIKOVIĆ
RASA I KARAKTEROLOGIJA RASNIH I PODRASNIH TIPOVA

Na pitanja o svom poreklu, o svom trajanju i cilju, koja postavljamo najpre kao ljudska bića, a onda kao Srbin, Slovak, Nemač odgore nam pružaju etnolozi, istoričari, antropolozi i drugi naučnici. Vladimir Dvorniković je u svojoj knjizi Karakterologija Jugoslovena na najbolji mogući način sakupio odgovore od svih merodavnih autoriteta i dao nam na uvid fizički, duševni i duhovni profil naroda koji žive na ovim prostorima. Dvorniković je sa nešto malo prekida u radu na ovom delu radio skoro dve decenije. U toku rada suočio se i vodio tešku borbu u dobavljanju materijala, naročito oko naučne literature. Ovo književno delo koje nosi naziv Karakterologija Jugoslovena ponovo je štampano 2000god. I zaslužuje punu pažnju.

Rasnu podeljenost - i nejednakost - ljudi mi uzimamo u prvom redu kao prirodnu pojavu, kao što ima varijeteta u biljnim i životinjskim vrstama. Negroida ili Mongola može i dete da razlikuje od belog čoveka, ali kao nordijca, dinarca, armenoida sukobljuju se i prvi antropolozi kao Rippli, Deniker; Ajkštet. I tu smo već u središtu istinskog problema rase i rasne podele ljudi. Šta je to ljudska rasa i u čemu se sastoje osnovne rasne razlike među ljudima? Jesu li sa rasom i telesnim rasnim obeležjima spojena i izvesna rasna psihička i karakterni obeležja?

Iako već ovde moramo da anticipujemo jedan od osnovnih i nedvoumkih rezultata moderne rasne antropologije: da „narod“ i „rasa“ nije jedno isto ipak rase kao ustaljeni i nasleđeni fizio-psihološki tipovi vrste čovek igraju značajnu ulogu i u stvaranju karaktera naroda. Narodi doduše nemaju „svoju rasu“ ali imaju svoju rasnu strukturu i rasnu istoriju.

Antropolozi smatraju kao kriterij za pripadanje nekoj rasi: kompleks ustaljenih i naslednih anatomskih, fizioloških i psiholoških obeležja. **Nacija, jezik, vera može da se odbaci, ali rasa ne. Rasa se osniva na zajedničkom biološkom poreklu i razvojnom kontinuitetu. Sa rasom se čovek rađa; tu je osnovna i najdublja razlika između rasnih i ostalih grupacija čovečanstva.** Najčešće se mešaju sa pojmom rase: jezik, narodnost i državne granice. U tome pogledu vlada još i danas divlja, kad god i tendenciozna zbrka pojmova, ne samo u svakodnevnoj upotrebi reči nego, u zaostalim tragovima, i u samoj nauci. Uzalud je još 1889 francuski antropolog Topinar (P. Topinard) na jednom naučnom kongresu naglasio da se nikada dovoljno ne može ponavljati činjenica da rasa i narodnost nije isto, pogotovo ne u današnjoj Evropi. I danas još mnogi smatraju jezične jedinice Indogermane, Semite, Romane, Germane, Slovene, pa čak i pojedine narode kao Engleze, Irce, Ruse zasebnim rasama. Da bi se videlo koliko je danas već nebitno utvrđena ta distinkcija, citiraćemo nacionalističkog i rasističkog nemačkog antropologa H. Gintera: „**Ima germanskih, romanskih i slovenskih jezika, ali nema germanske, romanske ili slovenske rase.** Jezik i rasa stoje u nekom uzajamnom odnosu koji se ne može tako lako razotkriti, ali granice jezika nipošto nisu granice rasa niti su granice rasa granice jezika. Rasa i narodnost ne podudaraju se. Ista stvar sa još površnijim zamenjivanjem rase i državne pripadnosti. Nema italijanske, španske, grčke i engleske rase.

Glavni rasni tipovi današnjeg čovečanstva nastali su, prema dosadašnjem stanju nauke, još u ledeno doba geološke prošlosti Zemlje. Izgleda da su tada na evraziskom kopnu u tri velika životna basena koji su bili nesavladivim preprekama (ledenim brdima) rastavljeni jedan od drugoga, nastala i tri velika kruga čovečijih rasa: Evropidi, Negridi i Mongolidi. Svaki od pojedinih rasnih krugova

razvijao se i telesno i duhovno prilagođavao u svom prvobitnom životnom bazenu na svoj zaseban i sasvim nezavisan način i otuda ono nešto „praiskonsko“ individualisano, u izgledu i karakteru tih rasnih grupa, koje se i danas još tako vidno razlikuju jedna od druge.

Svaki današnji, naročito evropski, narod predstavlja jedan rasni konglomerat. Svaka, i „najhomogenija“ nacija ima svoj rasni sastav, svoju rasno hemisku „formulu“ od raznih elemenata a isto tako i svoju rasnu istoriju koja je tom stanju prethodila. Ima nacionalno i jezično homogenih etničkih jedinica u kojima nijedna rasa ne predstavlja dominantnu ni brojnu većinu.

Antropološko lice današnje Evrope i susednih delova Azije dolazi prvo u obzir. Po Ajkštetu, Fišeru, Lencu i Ginteru možemo na površini zemlje razlikovati tri geografsko - klimatska pojasa rasa:

1. Svetlo obojene rasne tipove severne evropske nizije (nordidi, istočno-evropidi). 2. Tamnije obojene rase okrugle, kratke lobanje-u srednjem pojasu (alpinci, dinarci, u Aziji armenidi i turanidi) i 3. Crnokose dugoglavce južnog pojasa (mediteranci, orijentalidi). Ispod ovog pojasa, ako uzmemo u obzir Afriku, nastavljaju se rase negroida, indida i dravida; ostali kontinenti ostaju van ove sheme. Sama pojava da su rase, i pored sveg mešanja i migriranja, ipak uglavnom vezane za izvesne geografske i klimatske pojase oko kugle zemaljske značajna je za biologiju i poreklo rasa - bez obzira na podelu rasa i nazive, upotrebljene u ovom geografskom pregledu.

Evropa je, uglavnom kombinacija ovih rasa: Nordiske, Mediteranske, (u Gintera „weistsche Rasse“), Alpske (u Gintera „astische Rasse“), istočno - evropidne ili Baltičke, i Dinarske. U Evropsku sliku rasa ulaze još i razne druge, Aziske i Afričke rase (Armenidi, Orientalidi, Turanidi, Mongolidi i dr.)

Glavna telesna obeležja gore pomenutih rasa bila bi ova:

Nordijci. Stas visok i vitak (oko 1'75m). Ramena snažna i široka, noge dugačke. Lobanja dugačka (izrazito dolihokefalna), sa strane spljoštena, potiljak izbočen. Lice duguljasto, crte oštre, vilice izrazite. Usta su uska i „tvrd“ formirana, uvo maleno. Čelo je usko, ravno i natrag zavrtačeno: obrve ravne. Nos uzak i istaknut, u korenu visok. Oči svetle, plave ili sive, srednje veličine. Koža tanka i bleđa, sa providnim venama. Kosa plava ili crvenkasta, tanka, glatka i mekana; brada bujna. Varijante: „subnordiska rasa“ i „fälische Rasse“ (tzv. Hindenburgrasse) krupno su građene; glava velika i okrugla (sistematsko mesto ovih rasa još je nejasno i sporno). Nordijci sa Subnordijcima i drugim varijetetima, čine u raznim procentima većinu u zemljama oko Severnog (Germanskog) i Baltičkog mora: u Švedskoj, i Norveškoj, Engleskoj, Severnoj niziskoj Nemačkoj, Danskoj, Holandiji, Belgiji i severnoj Francuskoj. U ostalim delovima Evrope, naročito u srednjoj Evropi i na Balkanu, nordijci su zastupljeni samo kao rasna manjina.

Mediteranci. Maleni (oko 1'61m), U svemu sitnije strukture. Dolihokefali, uzanog lica i zadebljanih usnica. Čelo okruglasto i onisko, obrve u visokom luku. Nos uzan i izrazit, ravan ili povijen, kod nosnica zadebljao. Oči tamno- smeđe („crne“) i velike. Koža je tamnija, smeđe pigmentirana i neprizorna. Kosa tamno - smeđa ili crna, jaka i katkad kovrdžasta. Mediteranci su najjače zastupljeni u zemljama oko mediteranskog bazena, u Španiji, južnoj Francuskoj, južnoj Italiji, južnoj Grčkoj i u jednom delu severne Afrike. Mediteranci su znatan element i u Škotskoj, južnoj Engleskoj i Irskoj (zbog čega neki antropolozi i predlažu naziv „zapadna rasa“)

Alpiska rasa (ili tamni varijetet „laponoida“, po Čekanovskom). Onižeg stasa (1'63m), kratkih nogu. Ljudi krupni, teški, skloni debljini. Vrat obao, prsti na rukama kratki. Lobanja okrugla (mezakefali - brahikefali). Vilična kost široka; brada obla, često „dvostruka“, nije istaknuta. Zubi nisu sasvim zbijeni kao u ostalih evropskih rasa. Lice široko, okruglo, crte neizrazite; česte su „kesice“ pod očima i naslage sala. Usta povelika. Uši otkaću od glave. Nos kratak, tup i spljošten. Čelo je široko i oblo. Oči smeđe, malene i pliće smeštene nego u drugih evropskih rasa. Koža žućkasta ili smeđa; nabori se rano javljaju i daju prevremeni izgled starenja. Kosa je tamna ili sasvim crna, debela i kruta, brada retka. Alpinci su rasuti po celoj srednjoj Evropi, naročito u južno-

nemačkim pokrajinama, a i van tih pokrajina. U Nemačkoj predstavljaju posle Nordijaca najjaču rasnu grupu. U Češkoj čine (po Matiegki) relativnu većinu od 33%.

Istočno-baltička rasa ili istočnievropidi (svetli varijetet „laponoida“, po Čekanovskom). Ljudi srednjeg ili omanjeg rasta (1'64m), širokih ramena i snažno razvijenog kostura; krupni i mišićavi. Vrat širok i kratak, ruke kratke i prsti srazmerno kratki. Lobanja velika, kratka i ćoškasta (brahikefali). Donja vilica široka i glomazna. Lice široko, spljošteno, bez izrazitih crta. Brada natrag povučena. Usta velika, uvo veliko i pritisnuto uz glavu. Nos debeo, spljošten i širok. Čelo je široko i kvrgavo, obrve visoke. Oči sitne, malo ukoso položene. Koža otvorene boje, malo žućkasta. Kosa vrlo svetla, žućkasta; brada slabo raste. Istočni-evropidi (baltidi) zastupljeni su velikim procentom na širokoj severo-istočnoj niziji Evrope, od baltičkih pokrajina pa duboku u rusku stepu, a rašireni su prilično daleko i na evropski zapad.

Dinarci (ranije zvana „Jadranska rasa“). Stas visok i vitak (1,74m; po računu nekih antropologa od 1,73-1,78 Br. Maleš), kosti jake i mišići snažno razvijeni. Ruke i noge dugačke („longiliniska konstitucija“). Vrat dugačak i snažan. Lobanja kratka (brahikefali i hiperbrahikefali), često na potiljku ravna kao otsečena; teme visoko. Donja vilica izrazita, malo napred isturena i visoka. Lice je usko i duguljasto, crte oštre. Čelo je visoko, poširoko, natrag zabačeno, sa jakim čeonim ispupčenjima. Nos visokog korena, dugačak i istaknut, često kukast („orlovski profil“). Brada široka i masivna. Usta široka, usne jake. Oči velike, tamno-smeđe. Duboko položene. Obrve izbočene i jako svedene. Koža zagasita, smeđa. Kosa smeđa ili crna, jače debljine, katkad kovrčasta. Brada gusta i jaka.

U novije doba antropolozi razlikuju nekoliko varijeteta dinaraca, naročito s obzirom na pigmentaciju, lobanjski indeks i neka druga obeležja. Ove razlike zapažaju se i na Jugoslovenskoj dinarskoj teritoriji. Naročito se ističu plavokosi dinarci koje je Škerlj opisao „Savide“, tj. slovenske dinaride u području Save, a Br. Maleš ih našao u velikom broju „u srezovima studeničkom, žičkom, moravičkom, u Starom Vlahu, a naročito u Hercegovini zapadno od Mostara“. Dinarci u svom jezgru, zauzimaju dugački zapadno-balkanski krečnjački plato od Istre i Alpa sve do u Epir i severnu Grčku, sa jačim ili slabijim ograncima u istočne gorovite i severne panonske predele Jugoslavije. U manjem procentu oni se šire i daleko van toga područja u južne Alpe, u južnu Nemačku i Austriju, pa i u severnu Italiju.

Armenidi. Srednje visine, snažni ljudi, disponirani za debljine. Lobanja brahikefalna, od čela ide strmo prema temenu tako da dugačak izbočen nos često dolazi gotovo u istu ravninu sa čeonom i lobanjskom usponskom linijom. Nos je još veći i duži nego u dinarca, povijen kao da visi iz lica. Lice je šire nego u dinarca, jagodične kosti niže položene u smeru ka bazi nosa, brada sa viličnom košču neizrazita i natrag zavrćena, tako da se u profilu dobija utisak ptičije fiziognomije. Usne debele, mesnate. Koža je zagasite boje, pigmentacija kose i očiju tamna.

Psihologija i karakterologija rase

Interesantno je bilo osetiti neposredno u dve razne etape opažanja oštricu jednog pitanja koje mi se slučajno nametnulo u nekoj gostioničkoj bašti u Neapolju. Bašta puna publike, u dnu scene za „umetnički program“. Meni nasuprot, za istim stolom, sedi malen, debeo čovek, crnih buljavih očiju. Čvrsto drži dve stolice i unezvereno pogleda na goste i poslugu; vidi se, čuva mesto za nekog. Čim se neko primakne, on će oštro „Aspetto gente!“ i priteže stolice sve jače. Nailazi i direktor lokala da interveniše. Reč dve, i mome susedu samo što ne iskoče oči od besa. Neapoljski dijalekt rušio se furioso pored moje glave, a zatim je tresnula i šaka o sto tolikom silinom da je moj „nero spresso“ (crna kava) otkočio baš italijanski temperamentno od stola i poprskao me po ruci. Neapoljac to i u vatri primeti, izdrži ipak borbu do kraja, otera najzad i direktora, ali se onda digne sa svog mesta i počne da izvinjava u visokom učtivom tonu. Šta je ovde izbilo? Individualna priroda toga, recimo Đusepa Konsantinija? Italijanski „nacionalni temperament“ – ili „rasna duša

mediteranca?“ Ali situacija je uskoro donela i putokaz za rešavanje ovog pitanja. Druga etapa gore opisane situacije; sve je mirno, program otpočinje. Izlazi mlada, lepa i vitka pevačica. Spontano oduševljenje i pozdavi burnim pljeskanjem. Pevanje slabo - ali buran aplauz je sve jači. Kad, posle nekog vremena, izlazi i druga pevačica, sasvim suprotnih osobina: ni lepa ni mlada ni vitka, ali - istinski umetnica. U trenutku nastaje gibanje, žagor, kašljanje, dobacivanje i najzad podrugivačko imitovanje i glasni protesti. Pevačica prekida i oštrim gestom ostavlja scenu; publika se triumfalno smeje! Prolazi još nekoliko tačaka, kada, ko se ponovo javlja - ona ista ismejana i oterana pevačica! Publika se smeška, ali ipak radoznalo čuti. A kada je otpočela jednu omiljenu opernu ariju, sve se utišalo. Pevala je savršeno „italijanski lepo“ - i preokret je bio u sekundi gotov: pobedila je. Delirij oduševljenja i buran aplauz; morala je čak i da ponavlja. Pre ne što si se mogao i snaći, raspoloženje toga sveta prošlo je kroz nekoliko minuta od razdražene indignacije do eruptivnog oduševljenja. Dakle, ipak se nije radilo o gospodinu Đusepu Kosentiniju: tu je progovorio mediteranski čovek italijanske varijante!

Nema grimasa kojom se smeška mongolski čovek centralne Azije neće biti samo vaspitanje jedne tuđe strane kulture i sredine - kao što mnogi misle. To značajno smeškanje mi vidimo ne samo u Mongola centralne Azije, nego i u Kineza, Japanca, Kalmika i kavkaskih mongoloida, a svi ti narodi ne pripadaju istom kulturnom stilu.

Pored nacionalnog i kulturno - stepenskog karaktera mora da se kriju u čovečijem tipu još dublji rasni psihički i karakterni potezi. Ali, ovom pitanju valja prići sa još većom merom opreznosti nego pitanju nacionalnog karaktera.

„**Rasna duša**“, „psiha rase“, „rasni duh i karakter!“ - za danas, nažalost, većinom samo puste i široke fraze. Malo se šta ozbiljnije preduzimalo za otkrivanje te nesrećne i toliko zloupotrebljavane „rasne duše“. „Dosada se rečnik psihologije rasa sastoji ponajviše iz fraza i krilatica“, kaže A. Virt (A. Wirth), onaj isti koji je baš tu „psihičku antropologiju“ i psihološki kriterij rase proglasio najvažnijim, ali i najtežim problemom.

I ostali su antropolozi, iako ne s tako oštrim naglaskom, istakli: da „rasni tip“, „rasni karakter“ znači ne samo fizički nego ujedno i duševni karakter. „Naučno uzeto, ne može biti sumnje da uz rasno telo pripada i rasna duša i rasni karakter“ tvrdi H. Vajmert.

Fišer ističe da pored opšte i osnovne duševne jednakosti u svih rasa izvesno ima i „rasno nasleđenih psihičkih razlika. Pojedine duševne crte u Mongola, Crnca, Melanezijaca i mnogih drugih razlikuju se od naših“. Rasne duševne crte nasleđuju se kao i telesne. Fišer dolazi do tog zaključka i indirektnim putem, na osnovu činjenice da se u pojedinim rasama nasleđuju i anatomske osnovice za izvesna duševna obolenja, pa prema tome i „osnovice normalnog duševnog života“. Istorija kao borba naroda i država, u stvari je „deo rasne istorije“. Ma koliko da žalimo izvesne preteranosti i zablude H. St. Čemberlena, ipak se ne može olako preći preko činjenice: da je sudbina naroda i država uslovljena rasom, odnosno rasnom kombinacijom“.

Rasna psiha održava se, dakle, po mišljenju ovih antropologa, ne samo u poznatoj „konstanti“ temperamenta nego i u kolektivnim, socijalnim produktima, u državi i kulturi. I vrsta, stepen inteligencije, uslovljeni su rasom: „Svaka rasa i svaki narod ima svoju meru osobene tipične inteligencije...“ kaže J. Šotki (Schottky). F. Boas, L. Gumplovicz, L. F. Clauss, H. Günther, Eg. Eickstedt, Fr. Hertz, Otmar Rutz, K. Hildebrandt, K. Gerlach, F. Bachmeier, H. Hartner, E. Huntington, Bruno Petermann, Fr. Keiter, glavni su pretstavnici novije i najnovije psihologije rasa - ukoliko se može već sada govoriti o sistematskoj nauci pod tim imenom. Na nekoliko tipičnih primera iz te literature mi ćemo se uveriti da ni u pogledu objekta, kao ni metode, nema još uvek nikakve saglasnosti.

Sam pojam „rasne psihe“ i mogućnosti neke „rasne psihologije“ negiraju u temelju Miler - Frajenfels rešava stvar kratko: „Fiziološki određene rase nisu nikakve jedinice sa psihološkog gledišta“. Kao takve jedinice „mi smatramo nacionalne karaktere“. Miler - Frajenfels negira rasni karakter u ime nacionalnog karaktera, ne ulazeći nigde, pa ni u svojoj „Psihologiji nemačkog čoveka“ dublje u zamršene konce ovog pitanja.

Milman je već opasniji. Doduše on samo „referiše“ na osnovu prikaza statističkih i testovnih ispitivanja rasnih duševnih razlika, naročito golemog američkog materijala Gartovih istraživanja, Milman se pridružuje Gartovom negativnom zaključku: da o psihologiji rase i rasnih razlika ne može biti govora. Rasa se ispoljava samo telesno!

Ovom rasno-psihološkom pesimizmu i negativizmu stoji nasuprot krajnji optimizam jednog Klaua, Volfa i Gintera. Dok u jednih nema „ni govora“ o rasnoj psihi, ovde taj rasno - psihološki govor ide tako daleko da se npr. dolihoidi kratko i jasno označuju kao „burni i dinamički“ („Stürmer und Dränger“), a brahoidi kao ljudi strpljenja i konzervativnosti („Dulder und Bewaher“, K.F. Wolff). Klaus čak i jedan osmeh deli na alpisku i nordisku polovinu, jedno u gornjem, a drugo u donjem delu lica, dok H. Ginter u svojoj rasnoj podeli uz svaki telesno - karakterni lik daje kao nešto samo po sebi razumljivo i duševni karakterni lik dotične rase.

Na čemu smo dakle? Šta vrede dosadašnje i negacije i pozicije? Ogleđajmo, pre svega, pozicije - ono što je učinjeno i utvrđeno dosada. Za negativno je lako: ako pripazimo, ono će već pri tome i samo proviriti.

U tri stepenice možemo da podelimo savremene rasno - psihološke pokušaje: 1. Popularna ili polunaučna psihologija rase. Ona se gradi malo na intuiciji, malo na iskustvu, malo na proizvoljnoj fantaziji - a najviše na vannaučnoj tendenciji. O metodi nikako ne polaže računa. Primer: Hans Ginter.

Kao prelaz na višu naučnu metodizaciju možemo ovde umetnuti: rasnu psihologiju na osnovu analize kulture, kulturnog stvaranja i kulturnih istorijskih produkata. U Nemačkoj novijeg datuma uobičajen je naziv „kulturni bilans“. Nauka koja na osnovu kulturnog bilansa ispituje psihičke kvalitete rase, naziva se u tim krugovima antropologa „kulturnom biologijom“. Primeri A. Gehring, Mac Dougall, Fr. Keiter.

2. „Egzaktno - naučna“, jer radi sa testovima i statistikom. Telesni izgled rasnih tipova, fiziognomiju, mimiku, uopšte ne uzima u obzir, već ispituje svojstva, obdarenost, duševne razlike rase, i sve svoje rezultate (pozitivne negativne!) čita samo iz protokola i testova. O metodama i izvorima polaže računa. Primer: Th. R. Gart.

3. Fiziognomička i mimička intuitivno - empirijska psihologija rasne duše. Čitanje rasne duše iz telesnog rasnog izgleda i mimike. Tumačenje rasnog tipa kao nosioca i izraza izvesnog duševnog stila. Ovo je pokušaj autonomne, metodički sebi osnovane, nauke o rasnoj psihi. Daje osnovicu za „filozofiju rase“. Metoda: „analiza izražaja“. Najbolji primer: Klaus (L. F. Clauss).

Popularno - psihološki karakteriše Ginter pojedine evropske rase, naslanjajući se na poznata tradicionalna mišljenja o psihičkom tipu pojedinih krajeva u kojima preovlađuje, po njegovom mišljenju, dotična rasa. Rasnu psihu Ginter smatra samo dodatkom uz telesna obeležja i ne vodi mnogo računa o tome da li se radi samo o rasi ili, možda, o kulturno - istorijsko i socijalno uslovljenoj psihi izvesnih delova evropskog stanovništva. tako npr. karakteriše Ginter ovako duševnu provaliju između nordiske i alpske rase.

Nordijac je osećajno hladan, bez strasti i temperamenta u običnom smislu reči. „Mnogom nordiskom čoveku nedostaje - čak i po osećanju drugih nordiskih ljudi - svaka „čovečija toplina“ njegova hladna oštrina razuma „katkad upravo vređa“. „Nordijac“ - to znači za mnoge suvoparan čovek. Prema svetu, kao i prema sebi, nordijac stoji kritički i posmatrački; mišljenje i shvatanje stvarnosti u njega je razvijeno u visokom stepenu. Fantazija je sporija, ali u duševnom stvaranju smela, obimna i intezivna. Volja se ističe nadasve, a s time i strast za preduzimanjem i stvaranjem. Osećanje dužnosti u njega je duboko usađeno i zato je nordijac strog kada sudi drugima. U težnji za delom i podvigom on zalaže sve, pa i svoju ličnost (herojska crta), ali je pri svemu tome ćutljiv, slabo izražajan; mrzi pozu i teatralnost (glavnu oznaku mediteranske rase!). U sferi duševnog stvaranja nordijac je poletan do beskrajnosti, nosilac „najšireg mogućnog ljudskog duhovnog obima“ - ukratko: najobdarenija rasa na kugli zemaljskoj.

Kao duševnog antipoda nordijcu postavlja Ginter alpiskog čoveka. Taj tip ispunjava ne samo deo Alpa nego i veliki deo Nemačke i susednih zemalja. Alpinac, omalen, obao, krupne glave i čvrstog trupa po Ginteru je prototip malograđanina. „Sabranost, sticanje, tesnogradost - to je jezgro ostičkog

(alpiskog) bića „Plemenito, veliko, visoko, raskošno, junačko, i velikodušno to - nisu vrednosti za kojima čezne alpiska duša. Alpinac može da bude „dobar „pošten“ i „vredan“ ali mu je duša sitna, bez svakog poleta. Neindividualan, stešnjenog duhovnog horizonta, on je sav prikovan uz stvarnost i sve uzima plitko praktično, bez ikakve fantazije. Zavidljiv je, sumnjičav, često podmukao i mrzovoljan.

Ovoliko će biti dosta da vidimo kako Ginter karakteriše „superiorni“ i „inferiorni“ rasni deo svoga naroda. Nama se čini da Ginterova ružna figura „ostičkog čoveka“ ne daje ni karikaturu poznatog „Mihela“, jer ni taj nije Ginterov čisti alpinac. Mihel je otvoren, a zna i da razmahne: ima u njega južnonemačkog bavarskog dinarizma. A što se tiče plemenitog - očigledno idealizovanog - nordisko duševnog lika, pomenućemo samo mešljenje Ginterovog zemljaka Miler - Frajenfelsa: „Ono što u tom pogledu (tj. za psihologiju rase) daje Ginter, samo su proizvoljna uopštavanja i tvrđenja za koja nema nikakvog dokaznog materijala. Dosta je da Ginterove teorije primenimo na njegove primere, pa da se sve dovede psihološki do apsurdna. Sav sjaj pao je na „nordijsku“ rasu. Međutim, same Ginterove karte pokazuju da baš nemačke zemlje sa pretežno plavim stanovništvom, Pomern, Meklenburg i Frizland, ne spadaju među one koje su najsnažnije formirale nemačku kulturu. Rđavo je prošla „ostička rasa“.. a kada prelistamo slike ostičkih ljudi naći ćemo tu Balzaka, Betovena, Izbzena, Šuberta i Šumana! Odreći jednom Balzaku polet, veličinu i lakomislenost, a Betovena proglasiti neplemenitim i neherojskim, to je uistinu apsurdno!

U oči pada rasistička tendencija koja je, po svemu sudeći, odlučila u Ginterovoj rasnoj psihologiji. Stolećima se sprovodila denordizacija (Entnordung) Evrope, to znači duhovno i kulturno opadanje. Nemački narod treba da se ponovo nordizuje, da sam sebe „ponovo izgradi težnjom ka nordijskoj rasi“.

Konstruisanje rasne duše na podlozi istorije, umetnosti, religije, ima, doduše, neku konkretniju podlogu, ali na tome terenu teško je očuvati se ne „izvora“ nego celih reka i poplava grešaka. Tako npr. poznatoj Geringovoj rasnoj karakterizaciji romantike kao „nordiskog“, a „klasike“ kao mediteranskog, „južnjačkog“ umetničkog stila ne bismo se mogli pridružiti već zbog toga, što se rasni nosioci tih stilova ne mogu tako lako razgraničiti a sem toga istorija kazuje da svaka umetnost prolazi svoj „romantički“ i „klasični“ razvojni stadij, stadij bujnosti sadržine i doživljaja i stadij forme i uravnotežene izražajne kulture. I Homer je prema ranijim klasicima „romantičan“, a razliveni i fantastični Herodot prema strogo i sređenom Tukididu.

U sasvim drugom pravcu kreće se statistička metoda na osnovi testova. Ona uzima na oko „duševna svedočanstva“ i detaljna psihološka opažanja iz kojih se izvode zaključci na osnovu zakona velikog broja. Pomoću sistemskih ispitivanja čulnih funkcija, ineligenције, estetskih osećaja, muzikalnosti, takozvanih „personalnih osećanja“, stepena radne izdržljivosti itd. izdaju se „svedočanstva obdarenosti i sposobnosti“ pojedinim rasama. Amerika, sa kolonizacijom i radništvom iz celoga sveta bila je pogodno tle da se pokuša i ovakava statistička poredbena metoda. Gart je dao sintezu od 110 eksperimentalnih i statističkih radova ove vrste, a rezultat je bio negativan. Interesantno je kako nemački rasni psiholog Peterman (Bruno Petermann) dokazuje i Gartu i Milmanu (koji se Gartu pridružio) da u njihovom radu – ima pozitivnih rezultata za rasnu psihologiju. Petermanovu kritiku ne možemo ovde reprodukovati, nego napominjemo samo to da je tačno ukazao na jednostranost eksperimenata i statistike ove vrste, jer se tu ne meri prosek sa prosekom i jer je sumnjivo merilo npr. po inteligenciji, kada izdvojena „inteligencija“ uopšte i ne postoji, već se pod tom rubrikom krije „komplikovana smesa psiholoških procesa“ iz kojih se jedino kao celine mogu izvoditi i neki zaključci. Jasno se vidi: Peterman rekuriše na najponosniju tekovinu moderne nemačke psihologije, na „Ganzheitspsychologie“.

Petermanovo rezonovanje: da se iz fakta podjednakih testalnih umnih sposobnosti Evropljana, Kineza i Japanaca ne može izvesti zaključak, da među njima nema nikakvih rasno – psiholoških razlika, sasvim je opravdano, tim pre što tek plan i arhitektonski princip, funkcija i upotreba pojedinih sposobnosti – a ne njihov izolovano merenje stepen – odlučuje u svakom, pa tako i rasnom duševnom tipu.

Prirodno, javila se reakcija i sušta protivnost: Fiziognomička analiza izražaja! Novi početak, od

„protivne strane“. Ne testovni dokumenti nego sam fizički tip čoveka kako je stao pred nas. Nikakva merenja, nikakva svedočanstva o sposobostima; samo direktno uživanje u žive i konkretne egzemplare i tumačenje njihovog telesnog rasnog izražaja. Rasni tip i njegova mimička fiziognomika samo je izražajni stil duše i ništa drugo – tvrdi Klaus. Ko ume da odgonetne taj stil u čovečijem liku našao je ključ za psihologiju rase. Dok psiholog testa i statistike sa dobijenim brojkama rešava glavna pitanja na svom pisaćem stolu, - a da više i ne pogleda rasne egzemplare o kojima se radi – analitičar izraza sav se zadubio u proporcije i mimičku igru lica u svakoj i poslednjoj crtici. On traži svoje objekte gde god može da ih stigne, a najradije usred njihova miljea i posla; trči za njima i na ulici i traži ma kakav povod da zapodene razgovor. Zaustavlja amalina na ulici, nudi mu cigaretu i neopaženo ga snima, ukratko sav se izgubio u uživanju u razne rasne tipove i njihove spontane gestove. Ako ureba on će i u pustinju za beduinom ili u hram za pobožnim vernikom. Sve ovo radio je sa pravim fanatizmom Klaus (L.F. Cluss) i dao u svakom slučaju neobičnu i interesantnu psihologiju rasnih fiziognomija koja već svojom smelom intuitivnošću i originalnošću zaslužuje pažnju.

Klaus polazi od konstatacije da se i pozitivna prirodna nauka, pa tako i fizička antropologija, služi platonskom idejom, idealnim oblikom i tipom, koji u stvari nigde ne postoji, ali mu se konkretne jedinice više manje približuju. Tako je uopšte i došlo do postavljanja rasnih tipova. Naučnici bi ovo odbili kao insinuciju „nenaučnosti“, ali eto, na delu oni se i nesvesno služe merenjem realnoga idealnim! Sposobnost da možemo u duhu sagledati ideje, praslke svega što postoji, „najbolji je deo ljudske moći saznanja“.

Telesni rasni tip samo je izraz jedne duhovne ideje – to je osnovna intuicija od koje polazi Klaus. Duhu je potrebna izvesna telesna formacija da bi se mogao na svoj način ispoljiti i zato su telesni rasni tipovi samo sekundarni izrazi, sredstvo i spoljni oblikovani stil za izivanje izvesnog duhovnog tipa. Iza telesnog i duševnog je zajednička oblikovana ideja (gemeinsame Gestaltidee), idealni plan određenog čovečjeg tipa. Telo je samo „pozornica“ ili pojavno polje takozvanih rasnih obeležja kroz koja progovaraju duševni rasni tipovi i životni stilovi. Prema tome, telo treba shvatiti „iznutra“, kao oblik duševno uslovljen i zato je autonomna – na gledanju rasne ideje osnovana – psihologija rasa ujedno i ključ i svake fizičke antropologije. Tako daleko ide Klaus.

Čovek koji može u duhu da sagleda formativnu ideju, ne može na konkretnom čoveku odmah neposredno da „vidi“ i doživljava koji u telu traži svoj izražajni stil. On može da vidi samo fizički izraz, fiziognomiku, a duševnu silu iza tih znakova on mora opažanjem i uživanjem, dubokim proživljavanjem tipa, iz - osećati i u sebi doživljajem reprodukovati. „Sadoživljavanje, ulaženje u životno iskustvo onoga koga hoćemo da shvatimo – to je jedini izvor za istraživanje izraza. Razumeti izraz znači: doživeti doživljava koji se u tom izrazu ispoljava“. Metoda je „mimička“, a to znači čitanje stila u kome se telesno ispoljava idealni duhovni princip i stil rase. Šta je to „stilski zakon“ ispoljavanja? Klaus ga objašnjava ovako: svaki doživljava – izražaj ima svoju sadržinu, ono što se doživljava, i stilski oblik, način kako se doživljava i ispoljava. U stilu je određen duševni stav, način kako je čovek stao prema svima svojim „životnim sadržinama“. Iz toga stila on ne može da izađe, i samo tako (durchaus und immer) on mora da doživljava svoj život. „Stil tela i njegovih izražajnih puteva i smerova mora da bude jedno sa izražajnim i doživljajnim stilom duše“. Što je jače razvijen i izražen građevni stil nekog tela će i jasnije zahtevati određen i samo svoj način duševnog izražaja - pomoću toga dela. Duševni izražaj može samo onda da se potpuno i nesmetano ostvari na telu, ako njegov stil odgovara stilu telesne građe. U svakoj rasi ima naglih i sporih, „dobrih“ i „rđavih“, lukavih i otvorenih ljudi. U svakoj rasi može da se telesno ispolji isto duševno stanje, recimo srdžba; ali stil kako će se u okviru nekog rasnog tipa duševno i telesno ispoljiti, biće drugojačiji od stila srdžbe u nekoj drugoj rasi. I nordiski Englez kao mediteranski Italijan mogu da se naljute, ali će ljutnja u telesnom stilu nordijca izbiti drukčije, recimo crvenilom, stisnutim zubima, dok će u mediteranca brzo preći u bučnu erupciju i lomatanje rukama. Ne svojstva, nego doživljaji i izražajni stilovi čine razlike – naglašava neumorno Klaus.

Klaus nije mogao da ne oseti: da bi ovo određenje bilo preširok jer na kraju svaki čovek kao individua i karakter ima svoj duhovno – telesni stil. Pita se, šta je stil kao rasa? I na to daje Klaus

odgovor: „Samo stilovi koji se kroz generacije nasleđuju jesu rasni stilovi“

Prema individualnom je granica je time povučena, ali prema narodu koji pored rasnih elemenata ima još jednu skupnu tipsku „ideju“, nastalu istorijom i uopšte svim vanrasnim i iznadrasnim faktorima, Klaus nigde ne povlači jasnije granice.

Pre no što ćemo ući u kritičku analizu Klausove ideje, treba da ga vidimo i na delu, na konkretnom primeru. Jasno je da će Klaus, kao Nemač, saglasno svom principu „tumačenja iznutra“, iz sadoživljaja, najdublje zahvatiti u rasnu ideju nordiskog čoveka.

Kakva je, dakle, duša koja treba čisto i nekrivotvoreno da se ispoljava samo i jedino kroz poznatu nam telesnu strukturu nordijca?

Glava, lice, ceo telesni sastav izražava u jakim ritmičkim linijama pokret i dinamiku. Lice, od potiljka kao izbačeno da zahvati u prostor; ruke i noge: vitke i snažne poluge. To je čovek koji teži u svet i daleki prostor, čovek dela – „Leistungsmensch“. Osnovni zakon svih njegovih oblika je zahvat i napad – „Ausgriff“ i „Angriff“. Na običnom severnofriziskom seljaku, koji nije ni osvajač, ni ratnik, ni pomorac, pokazuje Klaus kako se ma i u malom krugu delatnosti ispoljava taj aktivni i samosvesni tip čoveka. Mirovanje za nega znači samo sakupljanje nove snage. I kada radi kao sluga, on zadati posao proživljava kao svoj, kao gospodar svog dela i cilja. Kao činovnik on ide za stvarnim, ne samo prividnim uspehom. U njega nema nijednog gesta, nijednog izražaja koji ne bi bio u vezi sa ispoljavanjem planskog aktiviteta. Ima ostarelih nordiskih lica koja izgledaju kao „skamenjenja dužnost“. Pogled nordijca upravljen je u daljinu; najpre da posmatra, a zatim da pređe na delo. Nordijac je čovek koji sav teži iz sebe, u svet kao beskrajno polje akcije i stvaranja. Prema svom bližem nordijac je zatvorena priroda: „Sve će nordijac lakše savladati nego rastojanje između čoveka i čoveka; u stvari, on to rastojanje uopšte ne može da prevlada: ono ostaje i u najtešnjoj zajednici“. Nordijac je uvek u duši sam; on ne trpi ničije blizine.

Sasvim druga duša progovara iz pojave rasnog mediteranca, recimo Italijana ili Španca. Dok nordiska pojava svojom snagom i elastičnošću teži ka delu i stvarnom uspehu kao najvišoj vrednosti, laki i gracilni mediteranac svojom pojavom, pozom i mimikom hoće pre svega da se lično ispolji, da se pokaže i da se dopadne: Derbietungsmensch – kaže Klaus izrazom koji se ne može sasvim adekvatno prevesti. Držanje rasnog mediteranca podešeno je za okolinu, za dejstvo na druge ljude. Nordiski oblik diktiran je samo iznutra, mediteranski refleksom okoline. Zato je poza karikatura i potenciranost mediteranskog tipa. Nordiski govornik stoji pravo; ne maše rukama daleko od sebe i gestikuliše samo toliko koliko je najpotrebnije za mimičko naglašavanje. Mediteranac gestikuliše celim telom, maše rukama, poskakuje i, kao u igri, uživa sam u svojim pokretima. Osnovni profil čitave pojave isti je u mediteranca kao i u nordijca. Ali, vitkost i elastičnost u nordijca je samo pokretna snaga, dok iz mediteranca progovara pre svega forma, skladna zaokružena, dopadljiva. Na mediterancu sve je živo u lakim i ustreptalim linijama koje sa aktivnim zadiranjem u svet nemaju nikakve veze. I on „zahvata“ u svet i prostor, ali ne da ga savlada i formira nego da se ispolji pred svetom kao „gledaoce“.

Prednjeaziska rasa (armenidi) – podvojeni su ljudi i zato se na njima izražava neka tuga, neizmirenost tela i duše. U prednjoj Aziji vide se ljudi koji izgledaju kao da vuku svoje telo kao neki nezgrapni teret. To je tip čoveka koji je svoje biće rastavio u dva suprotna principa, u „duh“ i „meso“ – i jedno je prozreo i zanemario u ime drugog. Ideja ove rase je tragično osećanje toga raskola i nostalgija za izbavljenjem i iskupljenjem. Zato Klaus dodeljuje ovom tipu ime „čovek izbavljenja“ Erlösungsmensch, a stil njegova života Erlösungsstill. Svet mu je nešto neprijateljsko i otuda fiziognomička crta tajnosti i zatvorenosti. Nordijac oseća dušu i telo kao skladnu celinu, kao jedan instrumenat u svet projicirane delatnosti. Prednjeazijac oseća dušu i telo kao dve neprijateljske polovine svoga bića. Zato se i u stilu, njegovog telesnog izražavanja opaža ukočenost i slabija ekspresivnost. Aktivnost i snaga ne može da ga opija kao nordijca, on je telom zarobljeni „Zwiespaltmensch“. Zato njegovo biće i naginje sada jednoj sada drugoj krajnosti: ekstremnom asketizmu ili okorelom, ciničnom materijalizmu. Poznati „jevrejski tip“ samo je negativno naličije i reaktivni oblik ovog duhovnog tipa.

I u Klausu nalazimo onu tipičnu crtu koji je doneo novu ideju i nov program: da ne ume (ili neće!) da smesti svoj prilog i kontinuitet i sastav ranije stečenih saznanja. Kao Frojd, Adler i mnogi drugi, i Klaus misli da daje apsolutno novi početak. I on bi da razori sve starije temelje, da izradi „autonomnu psihologiju rase“, napuštajući sve dosadašnje antropološke tekovine i preterano naglašujući svoje otkriće. Psihološki „rasni stil“ je pojam s kojim se može raditi (a radilo se i pre Klausu), ali to može da bude samo jedno gledište između ostalih mogućnih. Otkrivanje planskog oblika i „ideje“ rase ima svoju heurističku vrednost, ali Klausovu sugestiju: kao da bi se sve onake rase mogle izvesti iz duhovno uočene ideje rase, iz jednog momičkog filma, - ne možemo primiti, itoliko manje što i on sam, kako smo videli, mora da se služi i „fenomenološkim opažanjem“, prostije rečeno: pribiranjem iskustva i empiriskom indukcijom. Njegove skice pojedinih rasnih, tipova kao u sebe zatvorenih duševnih stilova, daju utisak kao da je jedan tip nađen ovde na zemlji, drugi skinut sa bogzna koje planete. U njega svaka rasa dolazi kao neko zasebno čudo, koje je palo s neba, a da ni po čemu ne vidimo prorodnu genezu, uslovljenost sredinom, pa ni mogućnost prelaznih nijansa u kojima se, najzad sama stvarnost i sastoji. Platonske „ideje“ predaleko su odvele Klausu.

Ajkštetovi „Osnovi psihologije rasa“ kao pokušaj sinteze svih dosadašnjih rasno – psiholoških metoda i gledišta, na boljem su putu, jer računaju ne samo sa intuicijom i „fenomenologijom“ rasnih izražaja nego i sa okolinom, kulturom, psihopatologijom, psihologijom mase, pa i sa svedočanstvima testova .

Vladimir Dvorniković
Karakterologija Jugoslovena 1933

Preuzeto sa foruma *StormFront.org* – srpska sekcija